

Vems val?

- ett bedömningsverktyg om rätten till ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen för personer med funktionsnedsättning

101 människorättsindikatorer som samskapats av personer med funktionsnedsättning och Independent Living Institutes projekt Artikel 19 som verktyg med stöd av Arvsfonden, juni 2021.

Independent
Living Institute
independentliving.org

ALLMÄNNA
ARVSFONDEN

1. Tillgången till självbestämmande och samhällsgemenskapen för personer med funktionsnedsättning behöver mätas	2
2. Vems val? Människorättsindikatorer för personer med funktionsnedsättning och olika politik- eller verksamhetsnivåer	5
3. Vad ger indikatorerna för vägledning?	9
3.1. Individen: Självskattning	9
3.2. Samhället: Utfallsindikatorer	15
3.3. Samhället: Processindikatorer	19
3.4. Samhället: Strukturindikatorer	22
4. Ordlista	25

1. Tillgången till självbestämmande och samhällsgemenskapen för personer med funktionsnedsättning behöver mätas

Rätten till självbestämmande och att vara en del av samhällsgemenskapen är centrala aspekter av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Hela det offentliga är ansvarigt att säkerställa rättigheterna som slås fast i internationella konventioner om mänskliga rättigheter. Det här verktyget utgår från artikel 19 i FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Funktionsrättskonventionen, som Sverige är bunden av sedan 2009.

Vi har översatt artikel 19 i konventionstexten från engelska till svenska enligt följande lydelse:

Artikel 19 - Rätt att leva självbestämt i samhällsgemenskapen

Konventionsstaterna erkänner lika rätt för alla personer med funktionsnedsättning att leva i samhällsgemenskapen med lika valmöjligheter som andra personer och ska vidta effektiva och ändamålsenliga åtgärder för att underlätta att personer med funktionsnedsättning fullt åtnjuter denna rätt och deras fulla inkludering och deltagande i samhällsgemenskapen, bland annat genom att säkerställa att:

- a) personer med funktionsnedsättning har möjlighet att välja sin bostadsort och var och med vem de vill leva på lika villkor som andra och inte är tvungna att bo i särskilda bostadsformer,
- b) personer med funktionsnedsättning har tillgång till olika former av samhällsservice både i hemmet, knutet till boendet och till annan service i samhällsgemenskapen, bland annat sådan personlig assistans som är nödvändig för att att leva och delta i samhällsgemenskapen och för att förhindra isolering och avskildhet från samhällsgemenskapen, samt
- c) samhällsservice och anläggningar avsedda för allmänheten är tillgängliga på lika villkor för personer med funktionsnedsättning och svarar mot deras behov.

Denna översättning är inte precis likadan som de översättningar som används av svenska myndigheter. Myndigheten för delaktighet, MFD, har publicerat en översättning av konventionen och en version på lättläst svenska. De återfinns på MFDs hemsida. De största skillnaderna mellan vår översättning och de andra som finns publicerade är hur vi översatt titeln och själva rättigheten: ”att leva självbestämt i samhällsgemenskapen” istället för ”att leva självständigt och att delta i samhället”, samt ”personlig assistans” istället för ”personligt stöd”. Vi kom fram till en sådan översättning genom en juridisk och språklig analys av konventionstexten på engelska. Exempelvis uttrycket ”personal assistance” på engelska motsvarar direkt ordet ”personlig assistans” på svenska, vilket har en mycket specifik innebörd.

Trots skärpan i vissa uttryck är konventionsartiklar generellt mycket allmänt skrivna. För att bättre kunna ta reda på om en rättighet genomförts på olika nivåer används ofta indikatorer. Det här verktyget är en hjälp på vägen för både rättighetsbärare och skyldighetsbärare i olika delar av offentlig sektor. Verktöget ska illustrera skyldigheterna enligt konventionen och bidra till ett progressivt och fullt genomförande av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Indikatorer behöver vara konkreta för att vara användbara. I detta arbete stöder vi oss mot Funktionsrättskonventionen och juridiska tolkningsmetoder.

Bedömningsverktyget består av frågeställningar om olika aspekter kring förverkligandet av rätten till självbestämmande i Sverige. Genom att svara på frågorna och läsa de förklaringar som finns till indikatorerna ges utrymme för att verka mot ett tillgodoseende av rättigheterna enligt artikel 19 och andra förpliktelser enligt konventionen. Verktöget ger inte facit på alla rättighetsfrågor, utan ska inspirera till självgranskning av olika aktörer inom de handlingsutrymmen de har. Svaren på frågorna indikerar hur det ligger till med att förverkliga rätten till självbestämmande i Sverige och ger en riktning som bygger på värderingarna bakom funktionsrättskonventionen. Verktöget berör situationen för vuxna. Rättigheter för barn med funktionsnedsättning har lämnats utanför av indikatorerna eftersom barns rättigheter på många sätt skiljer sig från vuxnas rättigheter, inte minst självbestämmanderätten.

Verktögets struktur bygger på vedertagna indelningar inom människorättsindikatorer - struktur, process och utfall. Strukturnivån handlar om övergripande systemfrågor och ramverk. Processnivån handlar om metod och löpande arbete för att säkerställa progression. Utfallsnivån handlar om resultat och statistik i nuläge och över tid. Vi har vänt på ordningen och lagt till en nivå - självskattning - eftersom vi sätter individens situation i fokus som den viktigaste indikatorn på om de mänskliga rättigheterna tillgodosetts alla och envar. I stor utsträckning motsvaras innehållet i självskattningsindikatorerna i de efterföljande delarna som mäter hur väl samhället genomfört sina skyldigheter. Vissa indikatorer sträcker sig till en större krets frågor än de som klassiskt anses vara funktionshinderrelaterade eftersom Funktionsrättskonventionen bygger på en intersektionell förståelse av självbestämmande, makt och rättigheter.

Artikel 19-indikatorer	Chapeau – rätten till ett självbestämt liv i samhällets gemenskap (<u>val</u> och kontroll)	19 a) <u>val</u> av bostadsort och <u>bostadsform</u> , samt vem en lever med	19 b) individuellt utformat och individstyrt <u>funktionsstöd</u>	c) <u>tillgänglighet till allmän samhällsservice</u>
2.1. Individen: Självskattning	19.x	a.x	b.x	c.x
2.2. Samhället: Utfallsindikatorer	U.19.x	U.a.x	U.b.x	U.c.x
2.3. Samhället: Processindikatorer	P.19.x	P.a.x	P.b.x	P.c.x
2.4. Samhället: Strukturindikatorer	S.19.x	S.a.x	S.b.x	S.c.x

Frågorna i självskattningen ska besvaras med ja eller nej. Utfallsindikatorerna är av kvantitativ natur, det vill säga att de gärna besvaras med statistik och om möjligt med en jämförelse över tid. Processindikatorerna är av blandad natur med både ja- och nej-svar, statistik och öppna frågor. Strukturindikatorerna är av mer definitiv natur och riktar sig främst till nationell nivå, varför det primärt efterfrågas om ja- eller nej-svar. Vi avser att under projektets gång ta fram förslag på kluster av frågor som lämpar sig för olika politiska eller verksamhetsnivåer. Självskattningsdelen kan ligga till grund för en enkät till personer med funktionsnedsättning. Se vidare i ordlistan de ord som är understrukna i verktyget och vägledningen för de olika indikatorerna för att inspireras att arbeta framåt med de mänskliga rättigheterna enligt artikel 19 i Funktionsrättskonventionen!

Processen för att ta fram indikatorerna har varit starkt förankrad i olika grupper av personer med funktionsnedsättning i Sverige för att verktyget ska kunna återspegla de frågor som de tycker är viktiga. Deltagande grupper har varit Egenmaktsgruppen (Partille), en arbetsgrupp från projektet Ge makten vidare (Uppsala), deltagare från Inflytandecaféet och Stället (Järfälla), samtalsgrupper med fokus på personlig assistans (STIL Jönköping m.fl.) och en samtalsgrupp med deltagare från Jag är berättaren (RFSL Stockholm). En grupp från Upplands Väsby kommun och en från Disabled Refugees Welcome har varit med och testat indikatorerna, diskuterat formuleringar och föreslagit ändringar. Personer med funktionsnedsättning varit med i alla steg av processen. Arbetet har även involverat en referensgrupp med olika aktörer inom det offentliga och civila samhället.

Eftersom Funktionsrättskonventionen innehåller en skyldighet för det offentliga att aktivt involvera personer med funktionsnedsättning och deras organisationer enligt artikel 4.3 och 33.3 kan verktyget användas som ett hjälpmedel för att öka närvaron av perspektiv från personer med funktionsnedsättning i olika granskning- eller utvecklingsprocesser. En användning av verktyget kan stärka uppfyllandet av de skyldigheter som finns för det offentliga att mäta genomförandet av Funktionsrättskonventionen enligt artikel 31. Det bidrar till transparens och möjlighet till ansvarsutkrävande på rätt politisk eller verksamhetsnivå.

Tveka inte att höra av er till a19projekt@independentliving.org om ni vill veta mer eller diskutera hur verktyget kan användas!

2. Vems val? Människorättsindikatorer för personer med funktionsnedsättning och olika politik- eller verksamhetsnivåer

Artikel 19-indikatorer	Chapeau – rätten till ett självbestämt liv i samhällets gemenskap (<u>val</u> och kontroll)	19 a) <u>val</u> av bostadsort och <u>bostadsform</u> , samt vem en lever med	19 b) individuellt utformat och individstyrt <u>funktionsstöd</u>	c) <u>tillgänglighet</u> till <u>allmän samhällsservice</u>
2.1. Individen: Självskattning	19.1 Har du en förvaltare? 19.2 Tvångsvårdas du? 19.3 Har du en god man utan att ha <u>valt</u> det? 19.4 Får du tillräckligt <u>beslutsstöd</u> och <u>funktionsstöd</u> för dina <u>val</u>? 19.5 Kan du bestämma över din livsstil så att du kan behålla eller utveckla din identitet och relationer till andra? 19.6 Har du möjlighet att kunna verka politiskt och för en samhällsförändring genom exempelvis föreningar? 19.7 Har dina ekonomiska möjligheter påverkats negativt av <u>funktionshinder</u>? 19.8 Har det hänt att du har behövt <u>ekonomiskt stöd</u> från staten eller kommunen utan att få det? 19.9 Har du privatekonomi för deltagande i samhälls- och kulturlivet som de flesta tar för givet? 19.10 Har du fått information om olika <u>funktionshinder</u>, dina rättigheter och skyldigheter på ett språk och i format som fungerar för dig? 19.11 Har anhörigas, anställdas eller andras vilja gått före din vilja i olika beslut om dina rättigheter? 19.12 Har din möjlighet till <u>ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen</u> påverkats negativt på grund av <u>vem du är</u> (se t.ex. grunder för diskriminering)? 19.13 Upplever du att det finns effektiva rättsmedel och en rättshjälp som möjliggör för dig att utkräva dina rättigheter via rättsväsendet utan att riskera fattigdom?	a.1 Är du hemlös mot din vilja? a.2 Har du <u>valt</u> den ort där du bor? a.3 Har du <u>valt</u> att bo på det sätt du gör? a.4 Har du <u>valt</u> vilka människor du bor med? a.5 Har du haft möjlighet att inreda din bostad? a.6 Är din bostad tillräckligt stor för att tillgodose dina <u>behov</u>? a.7 Har din boendesituation försämrats på grund av <u>vem du är</u> (se. t.ex. grunder för diskriminering)?	b.1 Har du tillräckligt mycket <u>funktionsstöd</u> för att kunna göra det du vill, inklusive inom arbete, utbildning, kulturella och politiska aktiviteter, föräldraskap och att utveckla och bibehålla relationer till familj, släkt och vänner, fritidsaktiviteter och resa? b.2 Kan du styra det <u>funktionsstöd</u> du behöver för att kunna leva i samhällets gemenskap? b.3 Får du sämre <u>funktionsstöd</u> för att de som ska ge dig <u>funktionsstöd</u> behöver prioritera att ge andra personer stöd? b.4 Har du fått tillräckligt med resurser för att anställa och utbilda assistenter för att få dina <u>behov</u> av <u>funktionsstöd</u> tillgodosedda? b.5 Är du beroende av <u>informellt funktionsstöd</u> från familj, anhöriga eller vänner? b.6 Har du haft <u>merkostnader</u> för ditt individuella <u>funktionsstöd</u>?	c.1 Finns det hinder för att ta del av <u>allmän samhällsservice</u> på <u>jämlika villkor</u> som andra? c.2 Kan du använda <u>kollektivtrafiken</u> eller annan transport som tåg, buss, båt och flyg på <u>jämlika villkor</u> som andra? c.3 Har du nekats <u>rimligt tillmötesgående</u> av en <u>verksamhet</u> när du efterfrågat det? c.4 Har du blivit förhindrad att ta del av eller fått sämre villkor i allmänna tjänster på grund av <u>vem du är</u> (se t.ex. grunder för diskriminering)?

			b.7 Har du möjlighet att bestämma hur <u>funktionsstödet</u> genomförs? b.8 Har du möjlighet att <u>välja</u> tiden för när <u>funktionsstödet</u> ges? b.9 Har du möjlighet att <u>välja</u> vem som ger <u>funktionsstödet</u>?	
2.2. Samhället: Utfallsindikatorer	U.19.1 Förbättras förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att ha ett <u>självbestämt liv i samhällsgemenskapen</u> på <u>jämlika villkor</u> som andra? U.19.2 Minskar antalet personer med funktionsnedsättning som befinner sig på <u>institutioner</u> eller lever i institutionsliknande livsförhållanden? U.19.3 Hur många personer har <u>ersättande beslutsfattande</u> respektive <u>beslutsstöd</u>? U.19.4 I vilken utsträckning upplever individer att de har självbestämmande över sin livsstil och dagliga aktiviteter? U.19.5 Hur många personer har fått stöd och information för att förstå olika slags <u>funktionshinder</u>? U.19.6 I vilken utsträckning har personer med funktionsnedsättning tillgång till privatekonomi, genom exempelvis socialförsäkring eller ekonomiskt bistånd, som tillgodoser <u>social trygghet</u>? U.19.7 I vilken utsträckning har personer ekonomiska förutsättningar för ett självbestämt deltagande i kultur- och samhällslivet? U.19.8 I vilken utsträckning upplever personer med funktionsnedsättning att det finns rimliga rättsprocesser att tillgå för att få en rättighetsfråga korrigerad?	U.a.1 Flyttar personer med funktionsnedsättning mellan olika orter i samma utsträckning som befolkningen generellt? U.a.2 I vilken utsträckning har individer haft möjlighet att <u>välja</u> mellan ett boende i samhällsgemenskapen istället för att bo i särskilda <u>bostadsformer</u> för personer med funktionsnedsättning?	U.b.1 Hur många personer har <u>personlig assistans</u> jämfört med de som har behov av funktionsstöd? U.b.2 I vilken utsträckning klagar personer som sökt <u>funktionsstöd</u> över offentliga beslut om <u>funktionsstödet</u>? U.b.3 I vilken utsträckning bestämmer personer över det <u>funktionsstöd</u> de behöver för att kunna leva i samhällets gemenskap? U.b.4 I vilken utsträckning får personer rätt till <u>funktionsstöd</u> inom anställning, utbildning och kulturella och politiska aktiviteter, hjälp i bostaden, aktivt föräldraskap och att utveckla och bibehålla relationer till släkt och vänner, fritidsaktiviteter och resa? U.b.5 I vilken utsträckning har personer tillräckligt mycket <u>funktionsstöd</u> för att kunna göra det de vill? U.b.6 I vilken utsträckning beviljas ansökningar om	U.c.1 Ökar graden av <u>tillgänglighet</u> och användbarhet av <u>allmän samhällsservice</u>? U.c.2 Upplevs att klagomål till myndigheter om brister i <u>tillgängligheten</u> som effektiva medel för att arbeta bort hinder för tillgänglighet av personer med funktionsnedsättning? U.c.3 I vilken utsträckning upplevs myndigheter som <u>tillgängliga</u> av personer med funktionsnedsättning? U.c.4 Finns olika sätt att vara i kontakt med myndigheterna i olika typer av ärenden, exempelvis via digitala kanaler? U.c.5 Minskar antalet klagomål om brister i <u>rimligt tillmötesgående</u>

	U.19.9 I vilken utsträckning är funktionshinderorganisationer aktivt involverade i beslutsprocesser?		<u>funktionsstöd</u> för att ta initiativ och hitta motivation? U.b.7 Har de som behöver det tillgång till en organiserad kontaktperson i samhällsgemenskapen?	av personer med funktionsnedsättning på samtliga samhällsområden?
2.3. Samhället: Processindikatorer	P.19.1 Fasas <u>ersättande beslutsfattande</u> ut? P.19.2 Ökar förekomsten av <u>beslutsstöd</u>? P.19.3 Finns ett strukturerat arbete för att kontinuerligt revidera lagar och andra styrmedel inklusive budget för att realisera omedelbara och <u>progressiva</u> skyldigheter enligt Funktionsrättskonventionen? P.19.4 Sker ett effektivt arbete med uppföljning på individ- och systemnivå av beslut, klagomål och rättsliga avgöranden med syfte att säkerställa rättigheter för personer med funktionsnedsättning? P.19.5 Minskar den relativa fattigdomen i samma takt för personer med funktionsnedsättning som befolkningen i allmänhet? P.19.6 I vilken utsträckning blir organisationer av personer med funktionsnedsättning <u>aktivt involverade</u> i beslutsprocesser om exempelvis lagar, författningar, handlingsplaner och policyer som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning? P.19.7 Pågår icke-regression av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter i enlighet med FN-konventionerna om de mänskliga rättigheterna? P.19.8 Genomförs ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter <u>progressivt</u> på jämlik grund för personer med funktionsnedsättning som befolkningen i övrigt? P.19.9 I vilken utsträckning finansieras forskning om rätten för personer med funktionsnedsättning	P.a.1 Sker en avveckling av <u>institutionsliknande</u> bostadsformer som särskilt avses för personer med funktionsnedsättning? P.a.2 Utformas individstyrda <u>funktionsstöd</u> och allmänna samhällstjänster med målsättning att avveckla och förhindra skapandet av <u>institutionsliknande</u> livsförhållanden?	P.b.1 Sker en <u>progressiv</u> utökning av <u>funktionsstöd</u>, inklusive <u>personlig assistans</u>, som respekterar arbetsrättsliga normer (lagar och kollektivavtal)? P.b.2 Förbättras förutsättningarna för hög kvalitet i <u>funktionsstödet</u>? P.b.3 Finns en handlingsplan för att garantera individuella <u>funktionsstöd</u> till var och en i <u>behov</u> av det? P.b.4 Utvecklas <u>kontantstöd</u> som form för att möjliggöra personer med funktionsnedsättning att köpa <u>funktionsstöd</u> eller anställa personal som behövs för att de ska kunna leva <u>ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen</u>?	P.c.1 Finns det ett aktivt arbete med indikatorer och datainsamling på <u>tillgänglighet</u> till och användbarhet av samhällets allmänna tjänster för personer med funktionsnedsättning? P.c.2 Är <u>universell utformning</u> en del av aktiva offentliga upphandlingar och processer för samhällsplanering? P.c.3 Finns handlingsplaner för att ta bort hinder för <u>tillgänglighet</u> och användbarhet i samhället för personer med funktionsnedsättning? P.c.4 Tillämpas standarder som utgår ifrån <u>universell utformning</u>?

	till <u>ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen</u> av det allmänna? P.19.10 I vilken utsträckning utbildas offentligt anställda i rätten för personer med funktionsnedsättning att leva <u>ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen</u> och Funktionsrättskonventionens värderingar?			
2.4. Samhället: Strukturindikatorer	S.19.1 Förekommer <u>ersättande beslutsfattande</u> med tvång på grund av funktionsnedsättning i lag? S.19.2 Finns en rätt till <u>beslutsstöd</u> i lag? S.19.3 Ger lagstiftningarna utrymme för undantag då effekten på personer med funktionsnedsättning blir orimlig? S.19.4 Finns lag som skyddar mot diskriminering av personer med funktionsnedsättning och ger rätt till <u>rimligt tillmötesgående</u> på alla samhällets områden? S.19.5 Finns lag som skyddar mot flerfaldig och försvårande former av diskriminering av personer med funktionsnedsättning samt andra grunder såsom kön, HBTQ, ålder, etnicitet och religion? S.19.6 Finns system för en jämlik rätt till en grundläggande <u>social trygghet</u> och privatekonomi? S.19.7 Finns krav på en konsekvensanalys utifrån <u>funktionshinder</u> i lagstiftningsprocessen, löpande budgetarbete och genomförandet av Funktionsrättskonventionen enligt artikel 4 och 33? S.19.8 Finns en struktur för <u>aktiv involvering</u> av organisationer av personer med funktionsnedsättning i beslutsprocesser om exempelvis lagar, författningar, handlingsplaner och policyer som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning? S.19.9 Finns effektiva rättsmedel och en rättshjälp som möjliggör för individer att utkräva sina rättigheter via rättsväsendet utan att riskera fattigdom?	S.a.1 Finns juridiska hinder för människor att flytta mellan bostadsorter? S.a.2 Finns handlingsplaner för <u>av-institutionalisering</u> på olika politiska nivåer? S.a.3 Finns en rätt till <u>ekonomiskt stöd</u> för att personer med funktionsnedsättning ska kunna <u>välja bostadsort och bostadsform</u> på <u>jämlika villkor</u> som andra?	S.b.1 Finns en rätt till <u>personlig assistans</u> för alla personer med funktionsnedsättning i <u>behov</u> därav? S.b.2 Finns en rätt till individuellt <u>funktionsstöd</u> inom anställning, utbildning, kulturella och politiska aktiviteter, aktivt föräldraskap och att utveckla och bibehålla relationer till släkt och vänner, fritidsaktiviteter och resa? S.b.3 Är bedömningar för beviljande av <u>funktionsstöd</u> från det offentliga baserade på individens samlade <u>behov</u>? S.b.4 Finns jämlika möjligheter att få individstyrt <u>funktionsstöd</u> över hela landet?	S.c.1 Regleras <u>universell utformning</u> som ett krav vid skapandet av och förändringar i infrastruktur och <u>allmän samhällsservice</u>? S.c.2 Finns lagar som reglerar <u>tillgänglighet</u> för personer med funktionsnedsättning kring allmänna samhällstjänster, den byggda miljön, service och information? S.c.3 Finns en individuell rätt till <u>rimligt tillmötesgående</u> för <u>tillgänglighet</u> i enskilda situationer på samtliga samhällsområden?

3. Vad ger indikatorerna för vägledning?

I denna del finns förklaringar till indikatorerna. Det anges vad olika svar indikerar kring förverkligandet av rätten till självbestämmandet. Rollen för olika delar av det offentliga berörs särskilt på nivåerna utfall, process och struktur. Under hösten 2021 ska olika kluster med indikatorer för olika nivåer inom politik och verksamhet tas fram. Syftet är att ge en riktning för att agera i linje med de folkrättsliga åtagandena enligt konventionen och se till att rättigheterna tillgodoses inom det handlingsutrymme som en aktör har.

3.1. Individen: Självskattning

19.1 Förvaltare betyder att din rätt att styra över ditt liv på olika sätt har blivit begränsad. Om du har en förvaltare så kan du svara *ja* på den här frågan. Om du inte har en förvaltare så kan du svara *nej*. Enligt Funktionsrättskonventionen ska förvaltare ersättas av beslutsstöd, men den svenska regleringen ser lite annorlunda ut där förvaltare tillåts.

19.2 Tvångsvård betyder att en person vårdas med tvång och att självbestämmandet blivit begränsat. Om du tvångsvårdas så ska du svara *ja* på den här frågan. Om du inte tvångsvårdas, då ska du svara *nej*. Funktionsrättskonventionen tillåter inte tvångsvård på grund av funktionsnedsättning.

19.3 En god man kan utses i ett flertal situationer. Vanligast är godmanskap, som får anordnas för en enskild som på grund av sin funktionsnedsättning behöver hjälp med att fatta vissa beslut och skapa bra levnadsförhållanden. Om du har god man utan att ha valt det, då ska du svara *ja* på den här frågan. Om du inte har en god man eller om du har god man för att du har valt det, då ska du svara *nej* på den här frågan. Godmanskap kan vara ett verktyg för att tillgodose din rätt till självbestämmande, men om du har fått ditt godmanskap utan att ha valt det så har din rätt till självbestämmande blivit begränsat. Om du svarar *ja* på den här frågan indikerar det att din rätt till självbestämmande blivit begränsad.

19.4 Om du har fått tillräckligt mycket beslutsstöd och funktionsstöd för dina val så ska du svara *ja* på den här frågan. Om du inte har fått tillräckligt mycket beslutsstöd och praktiskt stöd för dina val så ska du svara *nej* på den här frågan. För att tillgodose din rätt till självbestämmande krävs det att du får beslutsstöd och praktiskt stöd för att kunna göra informerade val i ditt liv. Om du har svarat *ja* så indikerar det att din rätt till självbestämmande inte har blivit begränsad.

19.5 Om du upplever att du kan bestämma över ditt livsstil så att du kan behålla eller utveckla din identitet och relationer till andra så ska du svara *ja* på den här frågan. Om du upplever att du inte kan bestämma över ditt livsstil så att du till exempel inte kan behålla eller utveckla din identitet och relationer till andra så blir svaret *nej*. För att tillgodose din rätt till självbestämmande krävs det att du har kontroll över ditt livsstil och har möjlighet att behålla eller utveckla din

identitet och dina relationer som du vill utan att bli utsatt för hinder på grund av din funktionsnedsättning. Om du har svarat *ja* så indikerar det att din rätt till självbestämmande inte har blivit begränsad.

19.6 Om du upplever att du har möjlighet att kunna verka politiskt och för en samhällsförändring genom exempelvis föreningar så ska du svara *ja* på den här frågan. Om du upplever att du inte har möjlighet till sådan politisk påverkan och till arbete med samhällsförändring, då blir svaret *nej*. Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning ha möjlighet till att kunna verka politiskt och arbeta med samhällsförändring. Det betyder inte nödvändigtvis att alla aktivt arbetar med sådant, men det ska finnas möjlighet ifall en är intresserad av sådant. Om du har svarat *ja* på den här frågan, då indikerar det att din rätt till självbestämmande inte har blivit begränsad.

19.7 Om dina ekonomiska möjligheter har påverkats negativt av funktionshinder, då ska du svara *ja* på den här frågan och om dina ekonomiska möjligheter inte har påverkats negativt av funktionshinder, då blir svaret *nej*. Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning inte ha sämre ekonomiska möjligheter än andra på grund av funktionshinder i samhället. Om du svarar *ja* på den här frågan, då indikerar det att din rätt till självbestämmande inte har blivit begränsad.

19.8 Om du någon gång har behövt ekonomiskt stöd från staten eller kommunen och inte har fått det, då ska du svara *ja* på den här frågan. Om du har fått ekonomiskt stöd från staten eller kommunen när du har behövt det, då blir svaret *nej*. Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning få ekonomiskt stöd när de behöver det för att säkerställa att ekonomiska problem inte hindrar personens rätt till självbestämmande på jämlika villkor som andra. Om du svarar *ja* på den här frågan då indikerar det att din rätt till självbestämmande har blivit begränsad.

19.9 Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning kunna fritt delta samhälls- och kulturlivet på samma sätt som de flesta tar för givet. För att kunna göra det, behöver personerna ha tillräckligt bra privatekonomi så att en har de ekonomiska möjligheter som behövs för att kunna fritt vara med i samhälls- och kulturlivet. Om du har tillräckligt bra privatekonomi för att kunna delta i samhälls- och kulturlivet, då ska du svara *ja* på den här frågan. Om du inte har tillräckligt bra privatekonomi för att kunna delta i samhälls- och kulturlivet, då blir svaret *nej*. Om du svarar *ja* på den här frågan, då indikerar det att ditt självbestämmande inte har blivit begränsat.

19.10 Kunskap om olika funktionshinder i samhället samt rättigheter och skyldigheter för dig är en viktig förutsättning för att kunna ta del av rätten till självbestämmande. För att du verkligen ska kunna ta till dig sådan information så ska informationen också ges på rätt språk och i rätt format som fungerar för dig. Enligt Funktionsrättskonventionen ska människor få information om olika funktionshinder samt individens rättigheter och skyldigheter som behövs för att ta del av rätten till självbestämmande på jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning. Det kan vara särskilt viktigt för nyanlända migranter som sökt eller fått asyl att få tillgång till tydlig information snabbt från myndigheterna. Om du har fått information om olika funktionshinder, dina rättigheter och skyldigheter i ett format som fungerar för dig, då ska du svara *ja* på den här frågan. Om du inte har fått information om olika funktionshinder, dina rättigheter och skyldigheter eller om du har fått informationen på fel språk eller i ett format som inte fungerar för dig, då blir svaret *nej*. Om du har svarat *ja* på den här frågan så indikerar det att din rätt till självbestämmande inte har blivit begränsad.

19.11 För att du ska kunna få tillgång till sin rätt till självbestämmande i enlighet med Funktionsrättskonventionen är det viktigt att din röst alltid är avgörande i olika beslut om dina rättigheter. Du ska inte få sämre tillgång till dina rättigheter på grund av att anhörigas, anställdas eller andras röst går före din vilja. Om det har hänt att anhörigas, anställdas eller andras röst har gått före din vilja i olika beslut om dina rättigheter då ska du svara *ja* på den här frågan, annars blir svaret *nej*. Om du har svarat *ja* på den här frågan så indikerar det att din rätt till självbestämmande har blivit begränsad.

19.12 Enligt Funktionsrättskonventionen ska du inte ha sämre tillgång till din rätt till självbestämmande på grund av vem du är. Ditt självbestämmande ska inte begränsas på grund av din ålder, sexuell läggning, kön, funktionsnedsättning, religion eller annan del av din identitet eller personlighet. Medborgarskap, uppehållstillstånd, uppehållsrätt och papperslöshet är faktorer som påverkar möjligheten att lagligt vara en del av samhällsgemenskapen, och ibland kan systemen särskilt missgynna personer med funktionsnedsättning med viss migrationsstatus. Om din möjlighet till ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen har påverkats negativt på grund av vem du är, då ska du svara *ja* på den här frågan, annars blir svaret *nej*. Om du har svarat *ja* på den här frågan så indikerar det att din rätt till självbestämmande har blivit begränsad.

19.13 I situationer där någonting går fel i beslutsprocesser eller i beslut som berör dina rättigheter i samband med funktionsnedsättning så att du i praktiken inte kan åtnjuta dina rättigheter och hamnar i en sämre position på grund av din funktionsnedsättning, så är det viktigt att du har tillgång till effektiva rättsmedel och rättshjälp som du kan använda för att driva din sak rättsligt utan att hamna i en större risk för fattigdom. Om du upplever att det finns effektiva rättsmedel och en rättshjälp som möjliggör för dig att utkräva dina rättigheter via rättsväsendet utan att riskera fattigdom, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* indikerar att din rätt till självbestämmande inte har blivit begränsad medan svaret *nej* indikerar en brist i tillgång till din rätt till självbestämmande. Om du har hamnat i en situation där du upplever att du inte får tillgång till dina rättigheter, då är det viktigt att du tar ditt ärende vidare genom att till exempel överklaga eller ta kontakt med någon jurist eller annan kunzig i rättighetsfrågor. Det går även att vända sig till olika myndigheter för information. Om du upplever att du behöver mera information eller rådgivning om hur du kan gå tillväga, då kan det vara bra att ta kontakt med en organisation som arbetar med personer med funktionsnedsättning som kan hjälpa dig eller i alla fall ge dig tips på vart du kunde hitta sådant information.

a.1 Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning inte tvingas till hemlöshet. Du kan välja att de facto bli hemlös som en aspekt i att välja en viss livsstil, men du ska inte bli tvungen att bli hemlös på grund av till exempel bristande tillgång till ett boende som är tillgängligt och fungerar för dig. I den här frågan med begreppet hemlös menas även människor som upplever att de tillfälligt inte har ett fast boende eller upplever att de har tillfälliga problem med tillgång till ett eget boende som fungerar väl för dem. Om du upplever att du är hemlös mot din vilja, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* indikerar en inskränkning av din rätt till självbestämmande.

a.2 Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning kunna välja var den vill bo utan funktionshinderrelaterade begränsningar. Så, du ska kunna välja din boendeort utan begränsningar som har samband med din funktionsnedsättning. Om du har valt den ort du bor på, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Ett *ja* på den här frågan indikerar att din rätt till självbestämmande inte har blivit begränsad, medan svaret *nej* indikerar bristande tillgång till din rätt till självbestämmande.

a.3 Enligt Funktionsrättskonventionen har alla personer med funktionsnedsättning rätt att välja var den bor. Rätten att välja bostadsort är en rätt som inte får begränsas. Om du valt att bo på den ort du bor är saken i sin ordning. Har du däremot hindrats från att byta bostadsort indikerar det att rättigheten inte tillgodosetts.

a.4 Funktionsrättskonventionen ger var och en rätt att välja med vilka eller vem de bor på jämlika villkor som andra utan funktionsnedsättning. Du har också rätt att bo ensam. Om du mot din vilja bor med andra (förutom egna barn) indikerar det att dina rättigheter inte tillgodosetts på jämlika villkor som för andra.

a.5 En viktig del av att välja bostadsform är att kunna inreda och organisera bostaden. Om du inte fått förutsättningar att inreda eller organisera bostaden indikerar det att dina rättigheter inte tillgodosetts på jämlika villkor som för andra.

a.6 Bostaden behöver vara tillräckligt stor för att dina behov ska tillgodoses. Exempelvis bör hjälpmedel och utrymme som behövs av kognitiva skäl tillgodoses i boendet. Om det medför merkostnader bör det ersättas genom det allmänna.

a.7 Enligt Funktionsrättskonventionen ska din boendesituation inte försämrats på grund av vem du är. Om du har en sämre boendesituation i samband med en eller fler aspekter i din personlighet eller identitet som till exempel din ålder, funktionsnedsättning, religion, könsidentitet eller annat, då är det en inskränkning av din rätt till självbestämmande. Systemet för bosättning och bostäder för nyanlända är komplext och kan särskilt begränsa rätten till självbestämmande kring boendesituationen för nyanlända och migranter med funktionsnedsättning. Om din boendesituation har försämrats på grund av vem du är, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar bristande tillgång till din rätt till självbestämmande.

b.1 Att leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen innefattar områden som arbete, utbildning, kulturella och politiska aktiviteter, föräldraskap och att utveckla och bibehålla relationer till familj, släkt och vänner, fritidsaktiviteter och resa i olika skeden i livet. Denna fråga handlar om mängden funktionsstöd, och ifall det inte räcker för att ge förutsättningar till att kunna leva ett självbestämt liv i samhällets gemenskap och åtnjuta de mänskliga rättigheterna indikerar det att du inte fått rättigheterna tillgodosedda.

b.2 Funktionsrättskonventionen ger en rätt att leva självbestämt i samhällsgemenskapen. En förutsättning för att uppnå detta kan vara visst funktionsstöd, och ofta kontroll över det. Ett syfte bakom konventionen är att personer med funktionsnedsättning får förutsättningar att leva på jämlika villkor med andra i samhällets gemenskap, vilket ofta innefattar att kunna kontrollera funktionsstödet så att valmöjligheter om hur en individ väljer att leva sitt liv blir jämlika i praktiken. Om du upplever att funktionsstödet som du har inte kontrolleras av dig och det leder till att du inte kan leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen på jämlika villkor som andra indikerar det att dina rättigheter inte fullt ut tillgodosetts.

b.3 När en person behöver använda funktionsstöd kan det uppstå brister i möjligheterna till självbestämmande om en assistent arbetar för fler personer. För att säkerställa självbestämmandet och möjligheten att vara aktiv i samhällsgemenskapen får inte bemanningsfrågor sätta gränserna för stödet, utan stödets struktur ska utgå ifrån individens behov och rättigheter.

b.4 En bättre form av funktionsstöd utgår ifrån individens styrning, inklusive hur stödet ska ges. Individstyrd utbildning av de som ska utföra stödet är ofta grundläggande för att individen ska kunna styra stödet i praktiken. Därför är det en viktig faktor att funktionsstödet innefattar möjlighet för individen att instruera de som utför stödet vad, var, när, hur och av vem servicen ges.

b.5 Funktionsrättskonventionen ger alla personer med funktionsnedsättning en rätt till individuellt utformat och styrt funktionsstöd för att individen ska kunna leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen. Idén är att samhället ska ansvara för att säkerställa förutsättningar för att individer ska kunna utöva rätten utan att vara direkt beroende av anhöriga för åtnjutandet av rättigheterna. Om det förekommer informellt funktionsstöd i avsaknad av att samhället tillhandahåller funktionsstöd är det en indikation på att samhället inte gör tillräckligt och att dina rättigheter inte tillgodoses fullt ut.

b.6 Förekommer merkostnader för funktionsstödet kan det vara något som begränsar utrymmet för självbestämmande i praktiken. Därför kan det vara bra att söka ersättning för kostnader som uppstår i samband med funktionsstöd som möjliggör individens rätt till självbestämmande i samhällsgemenskapen på jämlika villkor som andra.

b.7 En viktig faktor i förutsättningarna för ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen är hur funktionsstödet genomförs. Om du inte har särskilt mycket kontroll över hur stödet organiseras eller genomförs är det sannolikt att förutsättningarna till ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen också brister för dig. Därför indikerar ingen eller lite kontroll över funktionsstödet att dina rättigheter inte fullt ut tillgodoses.

b.8 När funktionsstödet genomförs är sammankopplat med individens rätt till självbestämmande. Om tiden för stödet styrs av andra än individen är det sannolikt att förutsättningarna för självbestämmande och möjlighet att delta i samhällsgemenskapen begränsas jämfört med situationen för personer utan stödbehovet. Om du har möjlighet att välja tiden för när funktionsstödet ges då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar att du har bra tillgång till din rätt till självbestämmande, medan svaret *nej* indikerar en brist i tillgång till din rätt till självbestämmande.

b.9 Möjlighet att välja den person som ska ge dig ditt funktionsstöd är en del i att ha kontroll över din funktionsstöd, vilket är en viktig förutsättning för att du ska kunna åtnjuta din rätt till självbestämmande. Om du inte kan välja vem som ger dig funktionsstöd, då är risken stor att du inte får det stöd som du behöver för ditt självbestämmande. Om du har möjlighet att välja vem som ger dig funktionsstöd, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar att du har haft bra tillgång till din rätt till självbestämmande, medans svaret *nej* indikerar en brist i tillgång till din rätt till självbestämmande.

b.10 En förutsättning för att du ska kunna utöva din rätt till självbestämmande är att ditt funktionsstöd utformas efter dina behov så att du får stöd med det du behöver och i den utsträckning du behöver. Även i situationer där dina behov förändras eller varierar ska stödet utformas efter de förändrade eller varierande

behoven. Om ditt funktionsstöd är utformat efter dina behov även när behoven varierar, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar att du har tillgång till din rätt till självbestämmande, medans svaret *nej* indikerar en brist i tillgång till din rätt till självbestämmande.

b.11 I vissa situationer är samarbete mellan olika aktörer som verkar för en persons funktionsstöd och annat stöd en viktig förutsättning för att funktionsstödet ska fungera bra så att personen får tillgång till sin rätt till självbestämmande. Om samarbetet mellan alla inblandade i funktionsstödet och annat stöd inte fungerar kan det orsaka bristande tillgång till ens rätt till självbestämmande. Om du upplever brister i samarbetet mellan alla inblandade i funktionsstödet, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar en brist i tillgång till din rätt till självbestämmande medan svaret *nej* indikerar att du har bra tillgång till din rätt till självbestämmande.

b.12 I enlighet med Funktionsrättskonventionen ska ansökningsprocesser för funktionsstöd organiseras så att det inte tar orimligt mycket tid och resurser för en person att söka funktionsstöd. En orimligt tids- och resurskrävande ansökningsprocess kan leda till att personens självbestämmande blir begränsat eftersom personens tid och andra resurser i stor utsträckning går åt att söka stöd. Om du har tillgång till funktionsstöd utan att behöva genomgå en orimligt tids- och resurskrävande ansökningsprocess, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar att du har bra tillgång till din rätt till självbestämmande, medans svaret *nej* indikerar en brist i tillgång till din rätt till självbestämmande.

b.13 En viktig princip i Funktionsrättskonventionen är att alla personer med funktionsnedsättning ska ha tillgång till bra och tillräckligt funktionsstöd oavsett vem du är. Alla som behöver det ska få tillgång till sin rätt till självbestämmande med hjälp av funktionsstödet. Ditt funktionsstöd ska inte begränsas på ett sätt som har samband med din personlighet eller identitet, som till exempel din ålder, funktionsnedsättning, religion eller annat. Olika migrationsstatus bör som utgångspunkt inte påverka rätten till funktionsstöd. Om du har fått sämre tillgång till individuellt funktionsstöd på grund av vem du är, då ska du svara *ja* på den här frågan. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar en brist i tillgång till din rätt till självbestämmande, medan svaret *nej* indikerar att du har bra tillgång till din rätt till självbestämmande.

c.1 Funktionsrättskonventionen ger personer med funktionsnedsättning rätt till tillgänglighet i samhället på jämlika villkor som andra. För att uppnå jämlikhet behöver samhället på många områden transformeras, och hinder för tillgänglighet undanröjas. Om du möter hinder för tillgänglighet som andra utan funktionsnedsättning inte möter indikerar det att du inte har tillgång till dina rättigheter fullt ut. Det är viktigt att uppmärksamma verksamheten och eventuellt ansvariga myndigheter på tillgänglighetsbristen.

c.2 Rätten till tillgänglighet i samhället gäller även kollektivtrafiken eller annan transport som tåg, buss, båt och flyg. Om du kan ta del av dessa transportmedel på jämlika villkor som andra indikerar det att dina rättigheter tillgodosetts i dessa delar.

c.3 Ifall du mött ett hinder för tillgänglighet i en verksamhet har du rätt att påtala det för någon ansvarig. När bristen är påtalad är verksamheten skyldig att försöka lösa tillgänglighetsbristen genom rimligt tillmötesgående. Om du nekats rimligt tillmötesgående kan det vara en rättighetsöverträdelse i sig.

c.4 Enligt Funktionsrättskonventionen ska du inte ha sämre tillgång till allmän samhällsservice på grund av vem du är vilket innebär att tillgång till sådant inte ska begränsas på grund av din ålder, sexuell läggning, kön, funktionsnedsättning, religion eller annan del av din identitet, personlighet eller situation. En jämlik tillgång till rättigheter på grund av migrationsstatus är inte alltid skyddad, men ska vara utgångspunkten. Om du förhindrats att ta del av en allmän samhällsservice på jämlika villkor kopplat till någon diskrimineringsgrund kan det vara fråga om diskriminering på grund av funktionsnedsättning eller annan skyddad grund för diskriminering. Om det händer bör du dokumentera vad som hänt och överväga att anmäla händelsen till en kompetent myndighet eller organisation som arbetar mot diskriminering.

3.2. Samhället: Utfallsindikatorer

U.19.1 Om förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att ha ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen på jämlika villkor som andra förbättras ska svaret vara *ja* och om förutsättningarna inte förbättras då blir svaret *nej*. Enligt Funktionsrättskonventionens krav ska det ske ett kontinuerlig förbättring av förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att ha ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen på jämlika villkor som andra.

U.19.2 Om antalet personer med funktionsnedsättning som befinner sig på institutioner eller lever i institutionsliknande livsförhållanden minskar ska svaret bli *ja* och om antalet personer som lever under dessa förhållanden inte minskar blir svaret *nej*. Enligt Funktionsrättskonventionens krav ska antalet personer med funktionsnedsättning som befinner sig på institutioner eller lever i institutionsliknande livsförhållanden kontinuerligt minska för att till slut vara noll. Åter-institutionalisering är ett direkt brott mot konventionens bestämmelser.

U.19.3 Enligt Funktionsrättskonventionen ska ersättande beslutsfattande fasas ut och ersättas med beslutsfattande med beslutsstöd där personer fattar sina egna beslut. Antalet personer som har ersättande beslutsfattande i jämförelse med antalet personer som har stödjande beslutsfattande visar hur långt har processen med att fasa ut ersättande beslutsfattande har kommit.

U.19.4 Ju större utsträckning individer med funktionsnedsättning upplever att de har självbestämmande över sin livsstil och dagliga aktiviteter, desto bättre är rätten till självbestämmande implementerad i samhället. Som svar på den här frågan ska det anges i vilken utsträckning upplever individer att de har självbestämmande över sin livsstil och dagliga aktiviteter.

U.19.5 Ju fler personer som har fått stöd och information för att förstå olika slags funktionshinder, desto bättre är rätten till självbestämmande implementerad i samhället. Det kan vara särskilt viktigt för nyanlända migranter som sökt eller fått asyl att få tillgång till tydlig information snabbt från myndigheterna. Som svar på den här frågan behöver det anges hur många personer har fått stöd och information för att förstå olika slags funktionshinder.

U.19.6 Ju större utsträckning personer med funktionsnedsättning har tillgång till privatekonomi, genom exempelvis lön, socialförsäkring eller ekonomiskt bistånd, som tillgodoser social trygghet, desto bättre är rätten till självbestämmande implementerad i samhället. Utan privatekonomi som tillgodoser social trygghet kan en

person inte åtnjuta sin rätt till självbestämmande och andra ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Som svar på den här frågan ska det anges en indikation på vilken utsträckning personer med funktionsnedsättning har tillgång till en privatekonomi som tillgodoser social trygghet, vilket visar hur väl har rätten till självbestämmande blivit implementerad i samhället.

U.19.7 Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning ha de ekonomiska förutsättningar som behövs för att de ska kunna delta i kultur- och samhällslivet på ett sätt så att de kan bestämma själv vad den vill göra, var, hur och med vem på samma sätt som tas för givet av andra i samhället. Ju större utsträckning har personer ekonomiska förutsättningar för ett självbestämt deltagande i kultur- och samhällslivet, desto bättre är rätten till självbestämmande implementerad i samhället.

U.19.8 Enligt Funktionsrättskonventionen är en viktig förutsättning för rätten till självbestämmande att personer med funktionsnedsättning har tillgång till rimliga rättsprocesser som de kan tillgå i fall de behöver få en rättighetsfråga korrigerad. På så sätt säkerställs det att i situationer där någonting går fel och personen inte får tillgång till sina rättigheter på ett bra sätt så har personen tillgång till användbara och rimliga rättsprocesser för att få rättighetsfrågan korrigerad. Alla personer använder inte nödvändigtvis sådana rättsprocesser, men det är viktigt att de upplever att rimliga rättsprocesser finns i fall de behövs. Ju större utsträckning personer med funktionsnedsättning upplever att det finns rimliga rättsprocesser att tillgå för att få en rättighetsfråga korrigerad, desto bättre är rätten till självbestämmande implementerad i samhället.

U.19.9 Enligt Funktionsrättskonventionen ska organisationer av personer med funktionsnedsättning vara aktivt involverade i beslutsprocesser som exempelvis framtagandet av lagar, författningar, handlingsplaner och policyer som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det är viktigt att nämna här att med begreppet organisationer av personer med funktionsnedsättning menas det organisationer som skapas, kontrolleras och drivs av personer med funktionsnedsättning, så att personer med funktionsnedsättning blir de som tar initiativ i organisationerna och gör sin röst hörda och inte någon annan som samordnar en grupp personer med funktionsnedsättning och planerar arbetet för gruppen. Som svar på den här frågan ska det anges i vilken utsträckning är funktionshinderorganisationer aktivt involverade i beslutsprocesser, vilket indikerar hur väl är rätten till självbestämmande blivit implementerad i samhället. Se vidare allmän kommentar nr 7 till Funktionsrättskonventionen.

U.a.1 Fri rörlighet är en viktig del av förverkligandet av rätten till självbestämmande för personer med funktionsnedsättning. Därför är det viktigt att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att flytta mellan olika orter i samma utsträckning som befolkningen generellt. Om personer med funktionsnedsättning flyttar mellan olika orter i samma utsträckning som befolkningen generellt, då ska det svaras *ja* på den här frågan. Om personer med funktionsnedsättning inte flyttar mellan olika orter i samma utsträckning som befolkningen generellt, då blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar att rätten till självbestämmande har blivit implementerad väl i samhället medans svaret *nej* indikerar en brist i implementering av rätten till självbestämmande.

U.a.2 Enligt Funktionsrättskonventionen ska individer inte vara tvungna att bo i särskilda bostadsformer avsedda för personer med funktionsnedsättning på grund av brist på möjligheter att bo som alla andra i samhällsgemenskapen. Ju större utsträckning har personer med funktionsnedsättning möjlighet att välja mellan särskilda bostadsformer och boende i samhällsgemenskapen, desto bättre är rätten till självbestämmande implementerad i samhället. Som svar på den här frågan

ska det anges i vilken utsträckning individer har haft rimliga alternativ till boende i samhällsgemenskapen istället för att bo i särskilda bostadsformer avsedda för personer med funktionsnedsättning. Det indikerar hur väl rätten till självbestämmande är implementerad i samhället. Nära sammankopplad med denna fråga är rätten till individstyrt funktionsstöd för de som har behov av det.

U.b.1 I Funktionsrättskonventionen nämns personlig assistans särskilt som en stödtjänst som ger personer med funktionsnedsättning bra förutsättningar för ett självbestämt liv eftersom utformningen möjliggör att personen har kontroll över olika aspekter av sitt funktionsstöd. Det är särskilt tydligt i konventionstexten på engelska. Ju fler personer per capita som har personlig assistans jämfört med de som har behov av funktionsstöd, desto bättre är rätten till självbestämmande implementerad i samhället. Som svar på den här frågan ska det anges hur många personer per capita har personlig assistans, vilket indikerar hur väl rätten till självbestämmande implementerad i samhället.

U.b.2 Som svar på den här frågan ska det anges i vilken utsträckning personer som sökt funktionsstöd klagar över offentliga beslut om funktionsstödet. Statistiken kring klagomål över offentliga beslut om funktionsstödet visar dels hur bra eller dåligt upplever personer att deras rättigheter efterföljs i samband med de offentliga beslut om funktionsstöd. Enligt Funktionsrättskonventionen är det viktigt att funktionsstödet utformas i nära samråd med målgruppen, så när målgruppen upplever att det finns brister i offentliga beslut om funktionsstödet, så ska åtgärder mot dessa brister prioriteras. Samtidigt, om statistiken visar att det finns väldigt få eller inga klagomål så kan det betyda att själva klagomålssystemet är otillgänglig för personerna eller på andra sätt inte fungerar för att skapa den önskade förändringen som avses med ett klagomål. Om klagomålssystemet är otillgänglig eller inte fungerar då ska det åtgärdas så att personer kan delta i utformning av funktionsstöd och få sin rätt till självbestämmande tillgodosedd.

U.b.3 Frågan indikerar i vilken utsträckning som personer med funktionsnedsättning har kontroll över funktionsstödet. Enligt konventionen ska personer med funktionsnedsättning ha rätt till samma materiella val i samhällsgemenskapen och sina liv som andra personer utan funktionsnedsättning. Genom kontroll över funktionsstödet ges bra förutsättningar för att personen med kontroll över funktionsstödet ska kunna fatta egna beslut och göra egna val.

U.b.4 Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning ha rätt till det funktionsstöd de behöver för självbestämmande i sitt eget liv och att kunna delta på alla områden i samhällslivet. Om personerna inte får rätt till funktionsstöd i sitt liv eller i en viss del i samhällslivet, då begränsas personens delaktighet och självbestämmande i den delen av ens privata eller samhällslivet. Som svar på den här frågan ska det anges i vilken utsträckning får personer rätt till funktionsstöd inom anställning, utbildning och kulturella och politiska aktiviteter, hjälp i bostaden, aktivt föräldraskap för de som är föräldrar och att utveckla och bibehålla relationer till släkt och vänner, fritidsaktiviteter och resa. Svaret på den här frågan indikerar hur bra tillgång har personerna till funktionsstödet som behövs för att tillgodose deras rätt till självbestämmande och delaktighet i olika aspekter av privat- och samhällslivet.

U.b.5 Det är viktigt att personer med funktionsnedsättning får det funktionsstöd de behöver för att kunna fatta egna beslut och göra egna val. Brist på funktionsstöd får inte vara orsaken till att en person med funktionsnedsättning inte kan vara en jämlik deltagare i samhällsgemenskapen eller förlorar sitt självbestämmande.

U.b.6 Funktionsstöd ska tillhandahållas till de personer med funktionsnedsättning som behöver det för att kunna leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen på jämlika villkor som andra utan funktionsnedsättning. Om det finns ett behov av stöd för motivation och initiativ ska stödet kunna beviljas för att tillgodose sådana behov. Graden av beviljande av funktionsstöd för motivation och initiativ behöver mätas och jämföras över tid i relation till befolkningsutvecklingen.

U.b.7 En organiserad kontaktperson i samhällsgemenskapen kan vara ett sätt att bryta isolering. Om det finns ett behov hos en individ av en sådan kontaktperson bör det tillhandahållas från det allmänna. Därför kan ett positivt utfall vara att erbjuda kontaktpersoner för att bryta isolering av personer med funktionsnedsättning.

U.b.8 Ingen person med funktionsnedsättning ska vara beroende av informellt funktionsstöd för att kunna leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen enligt Funktionsrättskonventionen. Därför behöver det offentliga mäta graden av informellt funktionsstöd som utförs utanför det organiserade funktionsstödet genom exempelvis intervjuer, enkäter och omvärldsbevakning. Om det förekommer informellt funktionsstöd för att en person med funktionsnedsättning ska kunna leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen som skulle kunna ersättas med organiserat funktionsstöd indikerar det att skyldigheterna inte uppfyllts.

U.b.9 Personer med funktionsnedsättning har rätt till jämlika valmöjligheter som personer utan funktionsnedsättning och kontinuerligt förbättrade levnadsvillkor enligt Funktionsrättskonventionen. Om det uppstår kostnader som kan härledas till personens funktionsnedsättning bör samhället ersätta den kostnaden för att säkerställa jämlika valmöjligheter. Graden av merkostnader för funktionsstöd, och särskilt om de inte ersätts av det allmänna, indikerar i vilken utsträckning skyldigheterna inte uppfyllts.

U.c.1 Funktionsrättskonventionen innehåller skyldigheter för det offentliga att progressivt arbeta bort hinder för tillgänglighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. Arbetet och situationen ska även mätas med mer utförliga indikatorer. Om det sker en progressiv förbättring indikerar det att grundläggande skyldigheter uppfylls.

U.c.2 Ifall det systematiska arbetet inte lett till att alla hinder för tillgänglighet försvunnit och det uppstår en situation med ett klagomål från en person med funktionsnedsättning är det ett ansvar att det kan hanteras i formella kanaler. För att systemen ska vara betydelsefulla är en central aspekt hur de upplevs av de som anmält brister. Om klagomålen upplevs som effektiva medel för att få bort bristande tillgänglighet av rättighetsbärare indikerar det ett effektivt arbetssätt och skyldighetsuppfyllelse.

U.c.3 Erfarenheter av de som söker sig till myndigheter är viktiga. Om myndigheterna upplevs som tillgängliga av personer med funktionsnedsättning indikerar det att tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning. Det är viktigt att mäta både användare och icke-användares erfarenheter av olika tjänster.

U.c.4 För att en myndighet ska vara tillgänglig för personer med olika kommunikationsstrategier kan det behövas flera olika sätt att nå myndigheten för att den ska vara tillgänglig för alla personer med funktionsnedsättning. Flera olika sätt att komma i kontakt med myndigheten, samt en lyhördhet för nya kontaktstrategier, indikerar skyldighetsuppfyllelse.

U.c.5 Antalet klagomål om bristande tillgänglighet och rimligt tillmötesgående när tillgängligheten brister indikerar hur väl skyldigheterna genomförts. Om det förekommer många klagomål har sannolikt någon skyldighet inte uppfyllts. En risk är att om tillgängligheten brister i stor omfattning och flera klagomål gjorts utan efterföljande förändring, så kan personer med funktionsnedsättning som upplever brister avstå från att inte klaga. Samtidigt, om statistiken visar att det finns väldigt få eller inga klagomål så kan det betyda att själva klagomålssystemet är otillgänglig för personerna eller på andra sätt inte fungerar. Om klagomålssystemet är otillgänglig eller inte fungerar så ska det åtgärdas så att personer kan delta i utformning av funktionsstöd och få sin rätt till självbestämmande tillgodosedd.

3.3. Samhället: Processindikatorer

P.19.1 Om ersättande beslutfattande fasas ut ska svaret vara *ja*. Om ersättande beslutsfattande inte fasas ut blir svaret *nej* på den här frågan. Enligt Funktionsrättskonventionen ska ersättande beslutsfattande fasas ut och ersättas med beslutsstöd när personer behöver stöd i att fatta sina egna beslut.

P.19.2 Om förekomsten av beslutsstöd ökar, ska svaret vara *ja* och om förekomsten av beslutstöd inte ökar blir svaret *nej* på den här frågan. En förutsättning för att ersättande beslutsfattande ska kunna fasas ut är att personer med funktionsnedsättning har tillgång till beslutsstöd vid behov så att ersättande beslutsfattande kan ersättas med beslutsfattande med beslutsstöd.

P.19.3 Om det bedöms att det finns ett strukturerat arbete för att kontinuerligt revidera lagar och andra styrmedel inklusive budget för att realisera omedelbara och progressiva skyldigheter enligt Funktionsrättskonventionen ska svaret vara *ja* och om det inte finns en sådant strukturerat arbete då blir svaret *nej*. För att kunna förverkliga rätten till självbestämmande behövs det ett arbete med att systematiskt och kontinuerligt revidera lagar och andra styrmedel inklusive budget som ska utformas för att uppfylla konventionsstaternas åtaganden och förverkliga tillgång till självbestämmande för individer i enlighet med Funktionsrättskonventionen.

P.19.4 Om det bedöms att ett effektivt arbete sker med uppföljning på individ- och systemnivå av beslut, klagomål och rättsliga avgöranden med syfte att säkerställa rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska svaret vara *ja* och om en sådant arbete inte sker blir svaret *nej*. För att i verkligheten kunna säkerställa rättigheter för personer med funktionsnedsättning behövs ett effektivt arbete med uppföljning av beslut, klagomål och rättsliga avgöranden på både individ- och systemnivå. Det är ett led i att säkerställa att individernas ärenden som avslutats leder till verkställighet eller andra former av uppföljning. Uppföljning av beslut, klagomål och rättsliga avgöranden behövs även på nationell nivå för att se till att eventuella systemfel åtgärdas.

P.19.5 Om det bedöms att den relativa fattigdomen minskar i samma takt för personer med funktionsnedsättning som befolkningen i allmänhet ska svaret vara *ja* och om den relativa fattigdomen inte minskar i samma takt så blir svaret *nej*. En viktig del i att förverkliga rätten till självbestämmande är att personer med funktionsnedsättning inte blir mer utsatta för fattigdom än resten av befolkningen. Därför är det viktigt att se till att den relativa fattigdomen minskar i samma takt för personer med funktionsnedsättning som befolkningen i allmänhet.

P.19.6 Enligt Funktionsrättskonventionen ska organisationer av personer med funktionsnedsättning vara aktivt involverade i beslutsprocesser som exempelvis framtagandet av lagar, författningar, handlingsplaner och policyer som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det är viktigt att nämna här att med begreppet organisationer av personer med funktionsnedsättning menas det organisationer som skapas, kontrolleras och drivs av personer med funktionsnedsättning, så att personer med funktionsnedsättning blir de som tar initiativ i organisationerna och inte någon annan som samordnar en grupp personer med funktionsnedsättning och planerar arbetet för gruppen. Som svar på den här frågan ska det anges i vilken utsträckning aktiv involvering av organisationer av personer med funktionsnedsättning fungerar, vilket visar ifall beslutsprocesserna är organiserade på ett sätt som följer av Funktionsrättskonventionen.

P.19.7 Med begreppet icke-regression menas det att läget med att implementera rättigheter i samhället ska alltid förbättras och att det ska aldrig försämras. Enligt Funktionsrättskonventionen ska det ske icke-regression av rätten till självbestämmande samt andra ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, vilket innebär att förverkligande av dessa rättigheter ska alltid förbättras och inte försämras. Det enda undantaget till den här principen kan vara situationer där en stor samhällsstörning uppstår, vilket kan innefatta t.ex. stora naturkatastrofer eller krig. Om icke-regression av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter pågår, då ska svaret vara *ja* på den här frågan. Om icke-regression av dessa rättigheter inte pågår, då blir svaret *nej*. Om den här frågan besvaras med ett *ja*, då indikerar det en bra implementering av rätten till självbestämmande i samhället.

P.19.8 Enligt Funktionsrättskonventionen ska ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter genomföras progressivt på jämlik grund för personer med funktionsnedsättning som befolkningen i övrigt. Innebörden av det är att dessa rättigheter ska alltid genomföras progressivt, men även när rättigheterna genomförs progressivt ska utvecklingen ske på jämlik grund för personer med funktionsnedsättning som för befolkningen i övrigt. En viktig aspekt av det är att först behöver genomförandet av rättigheter för personer med funktionsnedsättning uppnå samma nivå som genomförandet av rättigheter för befolkningen i övrigt, och sedan ska genomförandet utvecklas progressivt och på jämlik grund. Om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter genomförs progressivt på jämlik grund för personer med funktionsnedsättning som befolkningen i övrigt, då ska det svaras *ja* på den här frågan, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse. Annars blir svaret *nej*.

P.19.9 Forskning är ett verktyg för att upptäcka olika sätt att uppnå bättre implementering av rätten till självbestämmande för personer med funktionsnedsättning. Enligt Funktionsrättskonventionen ska det finnas finansiering för forskning om rätten för personer med funktionsnedsättning till ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen av det allmänna, vilket ska leda till bättre implementering av rätten till självbestämmande i samhället. Som svar på den här frågan ska det anges i vilket utsträckning det finns finansiering för forskning om rätten för personer med funktionsnedsättning till ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen av det allmänna vilket indikerar hur väl rätten till självbestämmande är implementerad i samhället.

P.19.10 Kunskap om rätten till självbestämmande och Funktionsrättskonventionens värderingar hos instanser och personer som har ansvar i att implementera rättigheterna är en viktig förutsättning för att effektivt implementera rätten till självbestämmande för personer med funktionsnedsättning i samhället. Därför kräver Funktionsrättskonventionen att offentligt anställda ska utbildas om rätten för personer med funktionsnedsättning att leva ett självbestämt liv i

samhällsgemenskapen. Som svar till den här frågan ska det anges i vilken utsträckning utbildas offentligt anställda i rätten för ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen och Funktionsrättskonventionens värderingar, vilket indikerar hur väl är rätten till självbestämmande implementerad i samhället.

P.a.1 Enligt Funktionsrättskonventionen ska institutionsliknande bostadsformer som särskilt avses för personer med funktionsnedsättning avvecklas eftersom i en sådan bostadsform har individer inte kontroll över ens boende och livet i övrigt i samma utsträckning som i en boende i samhällsgemenskapen, vilket begränsar ens rätt till självbestämmande. Om det sker avveckling av institutionsliknande bostadsformer, då ska det svaras *ja* på den här frågan och om avveckling av sådana bostadsformer inte sker, då blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar bra implementering av rätten till självbestämmande medans svaret *nej* indikerar en brist i implementering av rätten till självbestämmande.

P.a.2 En förutsättning för att kunna avveckla institutionsliknande bostadsformer är att individstyrda funktionsstöd och allmänna samhällstjänster utformas i samhällsgemenskapen som kan ersätta de avvecklade institutionsliknande bostadsformer och livsförhållanden. Utveckling av universiellt utformade och tillgängliga samhällstjänster är viktigt, så att personer med funktionsnedsättning så mycket som möjligt kan använda tjänster, infrastruktur och byggda miljöer på samma sätt som befolkningen i övrigt utan att behöva använda några särlösningar avskilda från samhällsgemenskapen. Där det behövs ska personer med funktionsnedsättning ha tillgång till individstyrt funktionsstöd i samhällsgemenskapen. Om individstyrda funktionsstöd och allmänna samhällstjänster utformas med målsättning att avveckla och förhindra skapandet av institutionsliknande livsförhållanden, då ska det svaras *ja* på den här frågan, annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar bra implementering av rätten till självbestämmande.

P.b.1 Enligt FN-konventioner, inklusive Funktionsrättskonventionen och ILO-konventioner ska arbetsvillkoren för de som utför arbete ha värdiga villkor i arbetet. För att ett bra funktionsstöd ska kunna organiseras måste det bygga på arbetsrättsliga normer. Om graden av exempelvis kollektivavtalsäckning och en löneökning följer landets utveckling så kan svaret på frågan bli *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

P.b.2 Olika förutsättningar, som budget, arbetsvillkor, kompetensutveckling, relationsbyggande och långsiktighet, påverkar kvaliteten i funktionsstödet. Därför är det viktigt att förutsättningarna kontinuerligt blir bättre. Om förutsättningarna för ett funktionsstöd av hög kvalitet löpande säkerställs och utvecklas kan svaret på frågan bli *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

P.c.1 Det finns skyldigheter för det offentliga, samt offentligt finansierad verksamhet, att aktivt arbeta med indikatorer och datainsamling om tillgänglighet till och användbarhet av samhällets allmänna tjänster för personer med funktionsnedsättning. Om det finns ett sådant arbete så indikerar det skyldighetsuppfyllelse.

P.c.2 Universell utformning ska vara integrerat i alla skapandeprocesser av infrastruktur, produkter och tjänster inom offentlig sektor, vilket framgår av Funktionsrättskonventionen. Offentlig upphandling och processer för samhällsplanering omfattas av dessa skyldigheter. Därför kan svaret besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse, om det finns krav på och vägledningar för hur universell utformning ska användas inom det som offentligt upphandlas eller faller inom offentlig samhällsplanering.

P.c.3 Funktionsrättskonventionen kräver att det offentliga aktivt och systematiskt arbetar bort hinder för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Om det finns ett sådant arbete inom aktuell verksamhet och en beredskap för att ta bort hinder som upptäcks kan frågan besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

P.c.4 Det framgår av Funktionsrättskonventionen att standarder och riktlinjer för universell utformning ska främjas av det offentliga. Därför indikerar ett aktivt arbete med standarder och riktlinjer för universell utformning skyldighetsuppfyllelse.

3.4. Samhället: Strukturindikatorer

S.19.1 Om ersättande beslutsfattande förekommer ska svaret vara *ja* och om det inte förekommer då ska det vara *nej*. Enligt Funktionsrättskonventionen ska ersättande beslutsfattande fasas ut och ersättas med beslutsfattande med beslutsstöd där personer fattar sina egna beslut.

S.19.2 Om en rätt till beslutsstöd finns i lag ska svaret vara *ja* och om det inte finns så blir svaret *nej*. När ersättande beslutsfattande ska fasas ut och ersättas med beslutsfattande med beslutsstöd är en förutsättning för detta att personer som behöver beslutsstöd har rätt till det enligt lag (som personligt ombud, personlig assistent eller god man med frivillighet från personen).

S.19.3 Om det bedöms att lagstiftningarna ger utrymme för undantag då effekten på personer med funktionsnedsättning blir orimlig, då blir svaret på den här frågan *ja* och om det inte finns sådant utrymme blir svaret *nej*. I vissa situationer kan vissa lagkrav, regler eller juridiska strukturer ha en orimlig effekt för en individ med funktionsnedsättning. Därför behövs det utrymme för undantag för att undvika den orimliga effekten för personer med funktionsnedsättning. Exempelvis är försörjningskravet för familjeåterförening orimligt betungande för vissa personer med funktionsnedsättning utan tillgång till effektiva undantag. Undantag i regler för studiemedel och stöd i undervisning är också sådant som kan behövas för att tillförsäkra tillgång till utbildning för personer med funktionsnedsättning.

S.19.4 Om det bedöms att det finns lag som skyddar mot diskriminering av personer med funktionsnedsättning och ger rätt till rimligt tillmötesgående på alla samhällets områden ska svaret vara *ja* och om det inte finns sådan lagstiftning blir svaret *nej*. För att förverkliga rätten till självbestämmande krävs det lagar som ger skydd mot diskriminering för personer med funktionsnedsättning och tillgång till rimligt tillmötesgående på alla samhällets områden.

S.19.5 Om det bedöms att det finns lag som skyddar mot flerfaldig diskriminering och försvårande former av diskriminering av personer med funktionsnedsättning samt andra grunder såsom kön, HBTQ bakgrund, ålder, etnicitet och religion, då ska svaret vara *ja* och om det inte finns sådan lagstiftning blir svaret *nej*. För att förverkliga rätten till självbestämmande krävs det att lagar ger personer med funktionsnedsättning skydd mot alla diskrimineringsformer vilket skall innefatta flerfaldig diskriminering och försvårande former av diskriminering. Sådan lagstiftning är en väsentlig förutsättning för att kunna motverka

alla former av diskriminering så att personer med funktionsnedsättning inte blir frångagna av sin rätt till självbestämmande genom att bli utsatt för flerfaldig diskriminering eller försvårande former av diskriminering.

S.19.6 Om det finns system som socialtjänst och socialförsäkring som garanterar alla och envar grundläggande social trygghet blir svaret *ja*. Saknas system för social trygghet i sin helhet eller i delar blir svaret *nej*. ILOs rekommendation 202 om *Social protection floors* ger viss vägledning i kombination med Funktionsrättskonventionens artikel 28 samt FNs konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

S.19.7 Det ska finnas krav på konsekvensanalyser utifrån funktionshinder i lagstiftningsprocessen, löpande budgetarbete och genomförandet av Funktionsrättskonventionen enligt artikel 4 och 33 för att frågan ska kunna besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse. Saknas dessa krav så besvaras frågan med *nej*, vilket indikerar att det saknas något för att nå skyldighetsuppfyllelse.

S.19.8 Strukturer för aktiv involvering bör finnas inbyggda i lagstiftnings- och normgivningsprocesser samt budgetprocesser inom det allmänna på alla nivåer. Staten bör instruera delar av offentlig sektor som verkar normgivande och som arbetar med budget eller handlingsplaner för genomförande av konventionen att aktivt involvera funktionsrättsorganisationer i dessa processer. Om dessa strukturer finns på plats besvaras frågan med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.19.9 I situationer där någonting går fel i beslutsprocesser eller i beslut som berör en persons rättigheter i samband med funktionsnedsättning så att personen i praktiken inte kan åtnjuta sina rättigheter och hamnar i en sämre position på grund av sin funktionsnedsättning är det viktigt att de har tillgång till effektiva rättsmedel och rättshjälp. Genom ändamålsenliga rättsmedel och rättshjälp kan rättighetsfrågan korrigeras rättsligt via rättsväsendet och på det sättet kan individen värna eller utkräva sina rättigheter utan att hamna i en större risk för fattigdom än om processen inte inletts. Om det finns effektiva rättsmedel och en rättshjälp som möjliggör för individer att utkräva sina rättigheter via rättsväsendet utan att riskera fattigdom, då ska frågan besvaras med ett *ja*. Annars blir svaret *nej*. Svaret *ja* på den här frågan indikerar att rätten till självbestämmande är väl implementerad medan svaret *nej* indikerar en brist i implementering av rätten till självbestämmande.

S.a.1 Funktionsrättskonventionen ställer krav på att individer ska kunna välja bostadsort och var den vill bo. Om det finns förbud mot en person med funktionsnedsättning att flytta från en plats till en annan föreligger ett direkt hinder, och frågan måste besvaras *ja*, vilket indikerar bristande skyldighetsuppfyllelse. Det kan även finnas indirekta hinder för en person att flytta som att funktionsstöd inte följer med personen, utan är knuten till bostaden eller den aktuella bostadsorten.

S.a.2 Funktionsrättskonventionen förbjuder segregation och isolering av personer med funktionsnedsättning från samhällets sida. Personer med funktionsnedsättning får inte tvångsvårdas eller hänvisas till särskilda bostadsformer avsedda för personer med funktionsnedsättning utan att bli erbjuden alternativa lösningar med boende i samhällsgemenskapen. För att säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte separeras från boende och levnadsformer i samhällsgemenskapen krävs planer som avvecklar och förebygger att personer med funktionsnedsättning finns på särskilda bostadsformer och institutioner mot

sin vilja och att det saknats ett aktivt val mellan olika alternativ. Om det finns av-institutionaliseringsplaner för att avveckla och förebygga institutionsboenden kan frågan besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.a.3 Ekonomiskt stöd för personer med funktionsnedsättning att kunna välja bostadsort och bostadsform på jämlika villkor som andra är en progressiv förpliktelse enligt Funktionsrättskonventionen. Om det finns system för att stödja personer med funktionsnedsättning att kunna få merkostnader för flytt och val av bostadsform ersatta kan frågan besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse. Om det saknas stöd för merkostnader kan det föreligga en brist i systemet utifrån Funktionsrättskonventionens krav.

S.b.1 Personlig assistans anges särskilt i Funktionsrättskonventionens artikel 19 som ett medel för staten att uppfylla sina skyldigheter att fullgöra rätten till ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen för alla personer med funktionsnedsättning. Finns en rätt till personlig assistans för alla personer med funktionsnedsättning som behöver det för att kunna leva självbestämt i samhällsgemenskapen så besvaras frågan med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.b.2 Samhällsområdena som anges är centrala delaktighetsområden enligt Funktionsrättskonventionen. För att kunna påstå att det finns funktionsstöd som ger möjlighet för personer med funktionsnedsättning som behöver stödet att leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen måste systemen ge stöd inom dessa områden, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.b.3 En alltför fragmenterad bedömning av olika delar av behov eller delaktighetsområden kan förhindra ett funktionsstöd som möjliggör ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen på jämlika villkor som andra utan behov av funktionsstöd. Om det finns en flexibilitet i systemen som möjliggör en helhetsbedömning kan frågan besvaras *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.b.4 Förutsättningarna för individer att få tillgång till funktionsstöd för att kunna leva självbestämt i samhällsgemenskapen ska vara lika över hela landet enligt Funktionsrättskonventionen. Saknas regionala eller lokala skillnader i förutsättningarna för att få tillgång till funktionsstödet kan frågan besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.c.1 Universell utformning ska vara utgångspunkten för skapandet och förändring av infrastruktur och allmän samhällsservice enligt Funktionsrättskonventionen. Om det regleras i rätten kan frågan besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.c.2 Att säkerställa att det finns tillgänglighetskrav på olika samhällsområden inklusive allmänna samhällstjänster, den byggda miljön, service och information är en skyldighet enligt Funktionsrättskonventionen. Om det säkerställs genom lagar kan frågan besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

S.c.3 Rimligt tillmötesgående ska säkerställas när tillgängligheten brister som skapar en exkludering av en person med funktionsnedsättning. Om det finns lagkrav på att aktörer inom offentlig och privat sektor ska säkerställa rimligt tillmötesgående kan frågan besvaras med *ja*, vilket indikerar skyldighetsuppfyllelse.

4. Ordlista

Ordförklaringarna bygger på en tolkning av ordalydelsen i, kontexten av och syftet med Funktionsrättskonventionen. På vissa platser finns hänvisningar till punkter i allmänna kommentarer från FN:s Kommitté om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som kan fördjupa förståelse av ordet.

Aktiv involvering. När det offentliga på någon politisk nivå skapar en struktur för att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga på ett sätt som syftar till att ha effekt på arbetet för att genomföra konventionen. Återkoppling mellan sammanträden är en viktig komponent; hur har beslutsfattarna hanterat synpunkterna? Se vidare i allmän kommentar nr 7 till Funktionsrättskonventionen.

Allmän samhällsservice. Sådant som erbjuds till allmänheten och inte är riktade specifikt mot personer med funktionsnedsättning från myndigheter eller privata aktörer som exempelvis butiker, banktjänster, vård, Bank-ID, utbildning mm. Se vidare i den allmänna kommentar nr 5 till Funktionsrättskonventionen p. 32, 53.

Av-institutionalisering. En process att gå ifrån förmyndarskap till frigörelse. Samhället behöver ställa om för att inte segregera, isolera eller låsa in människor, avveckla institutionspräglade bostadsformer och stödformer samt långsiktig användning av vårdanstalter som slutenvård eller sjukhus som bostadsformer för personer med funktionsnedsättning. Individer behöver få bemäktigande och bemyndigande, inklusive individstyrt funktionsstöd när det behövs, för att stå emot åter-institutionalisering. Av-institutionalisering är en process där institutioner och institutionsliknande bostads- och stödformer ersätts med bostadsformer där personer kan bo som en del av samhällsgemenskapen och stödformer som ger personer kontroll över sitt liv så att de kan välja vad, var, när, hur och av vem stödet ges. Av-institutionalisering är en process där bostadsformer och stödinsatser utvecklas från stöd som ofta är kopplade till personens boende och kan bara delvis anpassas efter personens behov, önskemål och preferenser till att stödinsatser är tillgängliga för personen både i och utanför hemmet; flyttar med personen från en bostad till en annan om det behövs och möjliggör att personen kan arbeta, studera, resa, ha en engagerad och meningsfull fritid samt förutsättningar för bra sociala relationer beroende på personens egna önskemål och preferenser.

Behov. Det innefattar olika delar i hur omgivningen kring personen ska vara utformad eller vilket stöd eller hjälpmedel personen behöver beroende på personens personliga preferenser, önskemål, livsstil, identitet, personlighet och funktionalitet. Behov av stöd från en annan person i form av personlig assistans är en möjlig behov en person kan ha samt behov kring hur ens boende ska se ut och fungera. Människor har olika behov, och de kan tillgodoses på olika sätt utifrån individuella förutsättningar, bland annat kopplat till funktionalitet och preferenser. Funktionsstöd kan vara ett medel för att ett behov ska kunna tillgodoses. Individer kan ha hjälpbehov för att fatta eller verkställa olika beslut i sitt liv.

Beslutsstöd. Stöd för att hitta information, förstå och överväga olika valmöjligheter och komma fram till ett beslut om någonting. Det kan ske genom olika strukturer som kontaktperson, god man, personlig assistent, personligt ombud eller hjälpmedel som underlättar informationshantering. Se vidare p 16 a i den allmänna kommentaren nr 5 till Funktionsrättskonventionen.

Bostadsform. En form av bostad där individen bor och förhoppningsvis kan ha ett hem om den önskar. Vanliga bostadsformer för människor inkluderar hyresrätt, bostadsrätt, ett eget hus, lägenhet eller ett kollektivboende. Det finns olika bostadsformer som är särskilt avsedda för personer med funktionsnedsättning som t.ex. gruppboende, satellitboende. Tillfälliga vistelseplatser som sjukhus, SIS-hem, slutenvård mm. ingår inte i begreppet bostadsform. Se vidare p. 16 c) i den allmänna kommentaren nr 5 till Funktionsrättskonventionen.

Ekonomiskt stöd. Stöd för försörjning och stöd för att tillgodose en god privatekonomi inklusive genom att se till att personen inte får sämre ekonomiska förutsättningar på grund av sin funktionsnedsättning som funktionshinderspecifika stöd som exempelvis merkostnadsersättning inom socialförsäkringen.

Ersättande beslutsfattande. När beslut i en persons liv fattas åt den av någon annan utan personens informerade samtycke. Beslut grundade på korrekt skapade fullmakter ingår inte i uttrycket.

Ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen. Rätten för personer med funktionsnedsättning att leva som en vanlig människa, ha möjlighet att delta i samhällslivet och göra sådant som de flesta tar för givet. Individen ska kunna bestämma själv vad den vill göra så att självbestämmandet inte begränsas på grund av ens funktionsnedsättning. Se vidare punkt 16 a och b i allmän kommentar nr 5 till Funktionsrättskonventionen.

Funktionshinder. Olika saker i samhället som en person med funktionsnedsättning möter som skapar en begränsning i personens självbestämmande eller möjligheten att ta del av något. Funktionshinder kan vara sådant som att en person som har telefonskräck blir tvungen att ha en telefonsamtal, trösklar i en byggnad eller för komplex och otydlig information mm.

Funktionsstöd. Målet med funktionsstöd är att personen med funktionsnedsättning får det samhällsstöd den behöver för att kompensera för funktionshinder i miljön och för att ens rätt till att leva ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen tillgodoses på jämlika villkor som för andra utan behov av funktionsstöd. Det kan utgöras av personlig assistans, ledsagning, boendestöd eller liknande beroende på personens behov. Enligt Funktionsrättskonventionen ska funktionsstöd organiseras så att personen har kontroll över sitt liv och i vardagen kan välja vad man vill göra, hur och med vem. Ett bra exempel som uppfyller kriterierna är personlig assistans som också nämns särskilt i artikel 19 Funktionsrättskonventionen. När en person i dagsläget bor i en särskild bostadsform för personer med funktionsnedsättning, där personen inte bara bor i boendet men också får stöd kopplad till boendet, då kan det stödet ses som en form av funktionsstöd. I sådana situationer är det viktigt ur ett rättighetsperspektiv att problematisera kring självbestämmandeaspekter. Om personens stöd och boende är i större eller mindre utsträckning sammankopplade, möjliggör det åtnjutandet av personens rätt till självbestämmande? Kan personen arbeta, studera, resa, flytta och i övrigt bestämma över sin livsstil på jämlika villkor med andra i samhället? Enligt Funktionsrättskonventionen ska personer med funktionsnedsättning inte behöva bo i institutioner eller institutionsliknande bostadsformer eftersom i sådana bostadsformer erbjuds inte funktionshindrestöd med den kvaliteten som behövs för att de ska ha tillgång till sin rätt till självbestämmande i praktiken.

Informellt funktionsstöd. Stöd som ges av anhöriga eller andra i avsaknad av funktionsstöd.

Institution. En plats där personer förlorar möjligheten till självbestämmande över livsförhållandena och där avskiljning från samhällets gemenskap sker ofrivilligt. Exempelvis är tvångsvårdsinrättningar alltid en institution. Vissa boendesituationer, inklusive särskilda bostadsformer för personer med funktionsnedsättning, har *olika grad av institutionsdrag*. Enligt den allmänna kommentaren nr. 5 är det inte formen på bostaden eller hur många som bor i byggnaden som avgör, utan det är graden av självbestämmande som avgör om en boendesituation präglas mer eller mindre av institutionsdrag och utgör en institution. En institution som är specifikt avsedd för personer med funktionsnedsättning innebär att platsen har en högre koncentration av personer med funktionsnedsättning utan att personerna själv väljer det och därför sticker ut i samhället som en plats bara för personer med funktionsnedsättning vilket i sin tur leder till segregering i mindre eller större utsträckning. I en institution är ofta stödet kopplat till boendet och kan bara i ett begränsad utsträckning anpassas till personens behov, önskemål och preferenser. Eftersom stödet ofta är kopplat till boendet eller anläggningen är det ofta så att personen saknar eller har begränsad tillgång till stödet utanför boendet eller anläggningen. Stödet flyttar inte med personen om den vill skaffa sig en annan bostad och ofta leder det i sin tur till en situation där personen inte kan flytta, resa eller på andra sätt röra sig fritt i samhället.

Jämlika villkor. Det betyder att en person kan vara delaktig i en viss verksamhet eller ta del av något i samhället som allmänheten har tillgång till. Faktisk jämlikhet eftersträvas genom att deltagandet utformas efter individuella förutsättningar. Personer med funktionsnedsättning har rätt till jämlikhet jämfört med en person utan funktionsnedsättning i en jämförbar situation; det är inte ett krav att ta del på exakt samma sätt. Se vidare i allmän kommentar nr 6 till Funktionsrättskonventionen.

Kollektivtrafik. Lokal och regional trafik för persontransport som erbjuds till allmänheten. Färdtjänst som kan beviljas de som behöver kollektivtrafik i en annan form ingår i begreppet kollektivtrafik. Däremot ska personer som kan och vill använda allmän kollektivtrafik inte tvingas att använda färdtjänst. Den allmänna kollektivtrafiken ska så långt som möjligt vara tillgänglig för alla.

Kontantstöd. Betalning i pengar för att kunna finansiera och organisera exempelvis ett eget funktionsstöd själv istället för att ta emot redan organiserat stöd från exempelvis kommun eller företag. Inom personlig assistans är assistansersättningen en förutsättning för maximalt självbestämmande.

Merkostnader. Utgifter som inte hade uppstått utan funktionshinder i samhället eller viss funktionsnedsättning. Kostnaderna kan exempelvis ha uppstått i samband med bristande funktionsstöd, ekonomiskt stöd för hjälpmedel och andra funktionshinderrelaterade företeelser.

Personlig assistans. Ett individstyrt funktionsstöd som kontrolleras av personen i behov av stödet. Kontrollen omfattar vad, var, när, hur och av vem stödet ges. Personlig assistans bygger på att personen i behov av stödet utbildar assistenterna och kontrollerar det enligt arbetsrättsliga normer (lag och kollektivavtal). Kontantstöd från det allmänna syftat till att den ska få skapa sitt eget stöd är en bra form för bemäktigande och bemyndigande. Personlig assistans nämns särskilt i artikel 19 b). Se vidare p. 16 d) i den allmänna kommentaren nr 5 till Funktionsrättskonventionen.

Progressivt. Kontinuerligt arbete för att tillgodose en ökande grad av rättighetsåtnjutande. Staten ska använda alla till buds stående medel och aktivt genom handlingsplaner och budgettillsättning se till att arbetet går i riktning mot fullt tillgodoseande av rättigheterna.

Rimligt tillmötesgående. En åtgärd för tillgänglighet av en verksamhet när en person med funktionsnedsättning efterfrågat en lösning. Om det behövs ska en dialog eller förhandling om rimliga lösningar följa. Enbart om det är ekonomiskt eller praktiskt orimligt betungande får en verksamhet neka åtgärden för tillgänglighet.

Social trygghet. Med social trygghet menas inkomsttrygghet och skydd mot oproportionerligt stora kostnader för tillgång till åtgärder för att åtnjuta de mänskliga rättigheterna, inklusive vid förändrade levnadsvillkor som anställning, sysselsättning, sjukdom, föräldraledighet eller hög ålder.

Tillgänglighet. Det betyder att en person har tillgång och tillträde till en verksamhet. Personen ska kunna använda en tjänst eller produkt och meningsfullt kunna ta del av en verksamhet. Tillgängligheten i samhället ska garanteras personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor. Se vidare allmän kommentar nr 2 till Funktionsrättskonventionen.

Val eller Välja. Ett aktivt beslut att välja en valmöjlighet bland flera andra meningsfulla alternativ. Motsatsen till ett reellt val är att antingen inte ha faktiska valmöjligheter eller att ingen av valmöjligheterna i verkligheten fungerar för ett visst syfte med valet. Se vidare den allmänna kommentaren nr 5 till Funktionsrättskonventionen p 22 (samma valmöjligheter och kontroll som andra medlemmar i samhällsgemenskapen) och p 26 (om inskränkning av val genom inskränkning av rättskapacitet).

Universell utformning. En process för att utforma tjänster, produkter och den byggda miljön för att säkerställa tillgänglighet och användbarhet för så många som möjligt i samhället oavsett funktionalitet. Personer med funktionsnedsättning ska involveras i skapandeprocessen.

Vem du är. De olika identiteter som en individ har eller kan sammankopplas med som exempelvis kön, könstillhörighet, könsidentitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder, etnicitet, religion, funktionsnedsättning eller ställning i övrigt.

Verksamhet. En organisation eller aktör som tillhandahåller något till allmänheten (t.ex. en butik, myndighet, skola).